

Posudek oponenta habilitační práce

JUDr. PhDr. Martin SKALOŠ, Ph.D.

Historické reflexie právej úpravy inštitútov vecných práv na území Slovenska s osobitným zreteľom na kodifikácie dvadsiateho storočia

Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2020, 220 s.

Náročnosť tématu

Problematika vývoje vecných práv na území Slovenska je veľmi širokým problémom. Vyžaduje sledovať hneď niekoľko vývojových línií, ktoré sa v súkromom právu platnom na Slovensku prolínaly. Jejím dílčím aspektům se věnovala dlouhá řada autorů. Najít optimální přístup, který by umožnil „vtěsnať“ tuto problematiku do rámce jedné monografie proto není lehkým úkolem.

Lze proto konstatovat, že zpracování zvoleného tématu bylo náročné na čas i na odbornou erudici autora, zvláště, když autorův přístup k primárním, ale i sekundárním zdrojům je ztížen.

Cíl práce

Cíl svého snažení autor zformuloval v Abstraktu slovy: „*Cieľom práce je právna analýza vývoja právnej úpravy vecných práv na území Slovenska a v Slovenskej republike i ich jednotlivých vecno-právnych inštitútov tak, ako sa uplatňovali a uplatňujú na území Slovenska. Zároveň práca obsahuje úvahy v oblasti vecných práv de lege ferenda v nadväznosti na novo pripravovanú rekodifikáciu občianskeho hmotného práva.*“ V Predhovore to rozvedl, když napsal, že chce „*ponúknuť pohľad na vývoj vecných práv vo všeobecnosti, vývoj vnímania vecí, základných kategórií týchto práv, akými sú vlastnícke právo, držba, vecné práva k cudzej veci. Zároveň práca poukazuje na nedostatky platnej právnej úpravy a na možné spôsoby ich riešenia, pričom sa využíva aj pohľad na zahraničnú právnu úpravu*“. Lze konstatovat, že koncipováním práce a svým v zásadě uceleným výkladem vytýčený cíl naplnil.

Jádro textu práce autor rozčlenil do čtyř částí. První je jakýmsi věcným úvodem. Autor v ní vyložil současné pojetí věcných práv, pojednal o jejich druzích a objektu věcných práv a nakonec charakterizoval hlavní druhy věcných práv. Další tři části jsou vymezeny chronologicky a autor v nich postupně sledoval vývoj věcných práv na území českých zemí a Slovenska do konce 2. světové války, vývoj v letech 1945 až 1989 a nakonec vývoj po roce 1989. První dvě části se mu ještě rozpadly do dvou dílčích částí s mezníky v roce 1918 v prvním případě a v roce 1948 v případě druhém. V jednotlivých kapitolách si nevyšiml jen samotných změn v právní úpravě jednotlivých věcných práv, ale též v historickém pohledu od toho neoddelitelných masivních zásahů do vlastnických práv, jak je přinášely politické změny, jimiž slovenská, česká a československá společnost procházela. V souvislosti s tím se věnoval i úpravě institutu vyvlastnění. Jeho pozornosti neušla ani evidence nemovitostí.

Obsah práce

V Úvodu práce autor nejdříve nastínil pojetí, s nímž přistoupil ke zvolené problematice. Poukázal při tom na pozici a význam věcných práv a speciálně vlastnického práva v systému majetkových práv. Vyzvedl požadavek právní jistoty pro nositele těchto práv a jasnosti ve vztahu k platnému právnímu stavu. V souvislosti s tím věnoval poměrně obsáhlou pasáž slovenské úpravě katastru nemovitostí. Připomenul tu i úpravu zástavního práva. Pak stručně představil své zdroje, jimiž byly vedle archivních zdrojů využitých pro zpracování některých pasáží třetí části práce především samotné právní předpisy a odborné články, monografie a další odborná literatura, případně i judikatura.

Relativně snadno přístupným zdrojem pro zkoumání pozadí přijímání a obsahu právních předpisů vydaných po roce 1918, který jsem v seznamu použitých zdrojů neobjevil, jsou stenografické záznamy jednání zákonodárných sborů a parlamentní tisky. Práci by prospělo i třeba jen stručné zhodnocení dosavadního zpracování zkoumané problematiky.

Věcná práva jsou tak významnou součástí majetkových práv, že by na výklad o nich bylo možné „nabalit“ celou řadu dalších institutů a reálných změn v životě společnosti. Autor si z nich vybral to nejpodstatnější, a to v prvním případě evidenci nemovitostí a ve druhém majetkové přesuny, k nimž došlo v souvislosti s pozemkovými reformami, tzv. arizací, poválečnými konfiskacemi, znárodnováním a kolektivizací zemědělství.

V první části (Všeobecně o věcných právech), jak jsem již naznačil, autor osvětlil pojem věcných práv. Ve vazbě na právní úpravu platnou ve Slovenské republice, ale zároveň s odkazy k historickým kořenům také vypočetl a pak charakterizoval základní druhy věcných práv. Velkou pozornost – zcela oprávněně – věnoval též charakteristice věci jako objektu věcných práv. Důkladně se přitom zaměřil především na vymezení pojmu věc a vlastnické právo.

Z jednotlivostí:

Prosil bych vysvětlit:

- konstatování: „*Po dlhý čas sa vecné práva vyvíjali v oblasti procesního práva;*“ a
- také konstatování následující věty, že „*latinský pojem romanistika nepoužíva*“ (s. 14, vztahuje se k pojmu věcná práva).

Konstatování na s. 18, že „*'medzi krajiny', ktoré si zvolili širšie vymedzenie pojmu vec v právnom zmysle, sa prijatím zákona č. 89/2012 Sb. Občianskeho zákonníka zaraďuje aj česká právna úprava*“, rozumím, ale formulačně je chybné, neboť z jeho jazykového výkladu plyne, že „*právna úprava*“ je „*krajinou*“.

Škoda, že nám kolega M. Skaloš představuje jen L. Duguíta, autora teorie vlastnictví plnění sociální funkce, ale ne práce, v nichž tuto koncepci rozvíjí; ke s. 26, pozn. č. 47.

Autor na s. 33 uvádí: „*Vyvlastnenie je možné iba ako krajný a posledný právny prostriedok získania vlastnického práva alebo obmedzenie vlastnického práva k veci proti vôli jej vlastníka*“. Vyvlastnění vede k získání vlastnického práva (a u druhého subjektu k jeho ztrátě). Situaci, kdy vede k pouhému omezení vlastnického práva, si však představit nedokážu. Co měl autor na mysli oním omezením vlastnického práva?

Ve větě na s. 29, která začíná slovy: „*Rozdiel medzi držbou veci a držbou iných práv ...*“, chtěl autor zajisté napsat: „*Rozdiel medzi držbou vlastníckeho práva (držbou veci) a držbou iných práv ...*“ nebo „*Rozdiel medzi držbou veci a držbou práva ...*“.

V druhé části se autorova pozornost upřela na vývoj věcných práv na Slovensku a v českých zemích a následně v Československu do konce druhé světové války, resp. nejdříve v první kapitole do roku 1918 a pak v Československu do roku 1945. Tyto výklady pak doplnil kapitolou věnovanou evidenci vlastnictví nemovitostí. V samotném výkladu byly logicky jeho prioritou slovenské poměry, což je zřejmé už v pojetí jeho výkladu o dělení věci a majetku a z toho, že výklad právní úpravy jednotlivých věcných práv začíná až u ABGB (ostatně je to zřetelné i v jiných částech práce).

Druhou kapitolu této části autor začal přehledem zásahů do vlastnických práv v období první ČSR a v období nesvobody. Nepřesný je tu výklad o zákonu o obstarání velkostatků, neboť to byl předpis svázaný s připravovanou pozemkovou reformou a nedotýkal se „*akejkoľvek zmeny vlastníctva pôdy*“ (s. 84), ale pouze velkostatkářské půdy, resp. statků zapsaných v zemských deskách. Hlavní pozornost však věnoval úpravě v návrhu občanského zákoníku z roku 1937. Vzhledem k tomu, že se tento nerealizovaný návrh stal jedním z inspiračních zdrojů platné české právní úpravy a že se k němu obracejí i slovenští legislativci při přípravě nové kodifikace občanského práva, je to jistě oprávněné řešení. Ve třetí kapitole se autor soustředil na evidenci nemovitostí, zajišťující přehled o vlastnických vztazích k půdě, tedy onu požadovanou jasnost, a v neposlední řadě sloužící k fiskálním účelům.

Z jednotlivostí:

Tuším, co chtěl autor sdělit, ale konstatování, že „*oddelenie hnutel'ného majetku a záväzkového práva je dielom pandektistov 18. – 19. storočia*“ (s. 46) není logicky správné. Nemovitý majetek a záväzkové právo nejsou pojmy, které bychom mohli takto stavět na stejnou úroveň.

Podobně je to s konstatováním, že „*držbou je detencia s vôľou vec držať ako vlastnú*“ (s. 70-71). Jednak ABGB nic takového výslovně neuvádí, ale hlavně detence není nadřazeným pojmem, pod který jako jeho speciální podobu podřazujeme držbu, ale je to institut od držby odlišný (detentor je přece jen ten, kdo má věc u sebe, ale ne jako vlastní, protože ví, že ji podle platného právního stavu bude muset vrátit).

S odkazem na E. Štenpiena autor na s. 46 nepřesně píše, že ABGB „*vecné práva delil na dve hlavné časti – práva o veciach, t. j. vecné práva v dnešnom zmysle slova rozšírené o dedičské práva a práva k veciam, ktorými rozumel záväzkové práva*“. Přitom na jiném místě (s. 67) správně používá autentickou terminologii vycházející z české verze ABGB.

Při výkladu o zástavním právu na Slovensku před vznikem ČSR autor končí bachovským absolutismem, resp. výkladem ustanovení ABGB (s. 82), chybí informace o tom, jaký byl právní stav podle výsledků jednání Judexkuriální konference.

Formulace „*zmena vlastníctva pôdy prostredníctvom predaja, prenájmu*“ (s. 84) je zjevně nesprávná.

V jakém smyslu byl židovský kodex „*najväčším zákonodarným počinom v období slovenského štátu*“ (s. 85)?

Vím, že to vychází ze systematiky ústavy, ale bylo vyvlastnění pouhým trvalým omezením vlastnického práva? – s. 83

V důsledku toho, že v období let 1945 až 1950 stále platil recipovaný všeobecný občanský zákoník a v poválečné době se zásadně změnila politická poměry, což je tradičně provázáno zásahy do vlastnických vztahů, koncentruje se první kapitola třetí části na tuto problematiku. Otevírá ji obsáhlý výklad o majetkových přesunech z bezprostředně poválečného období, aby se pak autor soustředil především na charakteristiku nového pojetí vlastnictví, příznačnou pro charakter režimu, nastoleného v roce 1948, a na další změny vlastnických (a uživatelských) poměrů. Následně vyložil okolnosti vzniku nového občanského zákoníku a úpravu věcných práv v něm, k němuž – trochu nelogicky – přiřadil i proces kolektivizace zemědělství. Na to navázal výkladem o občanském zákoníku z roku 1964, jeho výrazné předlistopadové novelizaci a – podobně jako u výkladu o padesátých letech minulého století – o právní úpravě jednotných zemědělských družstev v letech 1959 až 1989. V souvislosti s procesem kolektivizace a jednotnými zemědělskými družstvy se nabízí otázka, proč autor nevěnoval obdobnou pozornost národním podnikům jako dominující podobě organizace průmyslových podniků.

Z jednotlivostí:

V kontextu práce jde o marginální záležitost, ale nesprávné je konstatování ze s. 108, obsahově převzaté od prof. J. Beni: „*V zásade možno dekréty prezidenta rozdeliť do nasledovných kategórií: trestno-právne normy (retribúcia), majetkovo-právne normy (konfiškácia) a normy upravujúce štátne občianstvo (expatriácia)*“. To je silně zužující; protože obsahově byla náplň prezidentských dekretů daleko bohatší, dotýkaly se celé řady dalších otázek.

Na následující straně se zase uvádí: „*Z právneho hľadiska išlo o tri základné typy zásahov do majetkovej sféry, ktoré naprávali protiprávnosť a nespravodlivosť panstva okupantov: a) reštitúcie, b) konfiškácie a na záver, c) znárodnenie zoštátnením*“. K tomu je třeba poznamenat, že znárodnění už nebylo jen reakcí na okupaci, že jeho kořeny a pozadí byly širší.

Na s. 140 autorovi z výčtu forem a druhů vlastnictví vypadlo osobní vlastnictví.

Na s. 147 se správně konstatuje, že v návaznosti na ústavu „*ustanovenia § 100 a násl. OZ z roku 1950 priniesli celkom nový jav, ktorým bola štrukturalizácia vlastníctva, resp. jeho rozlišovanie podľa subjektu, ktorý bol nositeľom vlastnického práva k určitej veci na socialistické vlastníctvo, osobné vlastníctvo a súkromné vlastníctvo*“. K tomu jen podotýkám, že subjekt nebyl jediným kritériem. Jeho pomocí nešlo odlišit osobní a soukromé vlastnictví.

Autor na s. s. 150 konstatoval, že „*občiansky zákonník ... neuvádzal, ktoré veci sú predmetom súkromného vlastníctva*“. To není pravda, neboť, jak sám autor sám konstatoval, zákoník stanovil, že předmětem soukromého vlastnictví byly tzv. „*výrobní prostředky*“.

Konstatování, že „*pri osobnom užívaní pozemku išlo o oklieštenú možnosť nadobudnúť pozemok do súkromného vlastníctva pre potreby realizácie stavby*“ (s. 182), je zcela chybné: osobní užívání byl samostatný institut odlišný od vlastnictví, natož vlastnictví soukromého.

Poslední relativně stručná kapitola se logicky soustředila už jen na právní úpravu platnou ve Slovenské republice a s ní souvisící zásahy do vlastnických a užívacích vztahů. Autor si v tradiční struktuře všiml polistopadových změn v úpravě vlastnických poměrů včetně transformace družstev, změn v pojetí věcněprávních institutů, katastru nemovitostí a souvisejících otázek. Kapitulu pak završil úvahami de lege ferenda, spojenými s připravovaným novým slovenským občanským zákoníkem.

V Závěre se autor pokusil o sumarizaci toho nejpodstatnějšího ze své práce. Při tom se vrátil i ke kořenům formování soukromého (občanského) práva jako samostatného odvětví v kontinentální Evropě.

Z jednotlivostí:

Pruský Landrecht nelze považovat za soukromoprávní kodex, neboť upravoval také veřejnoprávní problematiku (s. 207).

„Usus modernus pandectarum“ je stejně jako navazující pandektní systém spojený s německým, případně jiným německou právní vědou ovlivněným územím. Rozhodně nevidím výraznou spojitost mezi ním a francouzským Code civil (s. 207).

Formální úroveň práce

Práce obsahuje všechny požadované náležitosti. Na zdroje uvedené v bohatém seznamu použitých prací a dokumentů autor vhodně a formálně správně a jednotně. Práci rozčlenil v zásadě logicky, i když někdy by v detailech bylo možné – a snad i vhodnější – zvolit jiné rozčlenění.

Závěr:

Práce je uceleným pohledem na zkoumanou problematiku, i když jí lze vytknout dílčí nepřesnosti. Autor jí prokázal potřebnou odbornou erudici, znalost širších souvislostí zkoumaného problému i schopnost svou materii na odpovídající odborné úrovni vyložit.

Doporučuji proto, aby se předložená habilitační práce stala po úspěšné obhajobě podkladem pro

udělení vědecko-pedagogické hodnosti docent.

V Žeranovicích 09. 03. 2020

Ladislav Vojáček